

SUBIECTIVITATEA ÎNTRE METAFIZICA VIZIBILULUI ȘI FENOMENOLOGIA PRIVIRII

Cristina RAILEAN, Facultatea de Istorie și Filosofie

Starting point of this thesis was the perplexity in front of privileging sight in the disfavour of the other senses. We questioned the virtues of vision, showing how they determined the passive hypostasis of the thinker to the world, based on his manner of philosophizing. We distinguished between a ocular model of theoretical investigation and a phenomenological one, which would review the ontological and epistemological status of the thinker for his social commitment and accountability.

Gândirea occidentală se află de câteva milenii sub imperativul privilegierii vederii, deprecind celelalte simțuri. Această evoluție a ei este subsumată termenului de ocularcentrism, explicat pe larg în cercetările lui M. Jay [9], D. M. Levin [12] și D. Kavanagh [11]. Nedumerirea esențială din spatele acestei lucrări constă în

chestionarea motivului derivării terminologiei filosofice din percepția vizuală. Terminologia oculară influențează până în zilele noastre gândirea și discursul filosofic, idee susținută prin enumerarea cuvintelor-cheie pe care le folosim în construirea raționamentelor și demersurilor noastre: perspectivă, speculație, observație, reflecție, evidentă, intuiție, claritate, viziune, punct de vedere, orizont de înțelegere/interpretare, analiză, detașare reflexivă, reprezentare etc. Această derivare a condiționat apariția unei analogii între modul de dobândire a informațiilor vizuale de către simțul vederii și modul de raportare a intelectului uman față de obiectele gândirii – inteligibilele. Istoria gândirii filosofice este o istorie a înșiruirii inteligibilelor examinate și a constituirii unor viziuni despre lume, ci nu a actelor subiective ce ne instituie intențiile și argumentațiile și mai cu seamă, nu a modului în care se gândește pe sine filosoful. Inovația acestei teze de masterat constă în reformularea întrebării cu privire la statutul și activitatea gânditorului după abandonarea gânditului și revenirea în lumea aparențelor ca sălaș al său, în care ar trebui să se simtă „în mod natural și originar acasă”.

Această lucrare va să problematizeze modul în care ne gândim pe noi înșine, pornind de la modul în care facem filosofie. Privilegierea văzului în istoria gândirii filosofice a determinat instaurarea unei paradigme ocular-centrice, servind drept fundament pentru elaborarea sistemelor filosofice ale gânditorilor, care conțin, mai cu seamă, temeiurile perceperii lumii înconjurătoare și priceperii de sine. Astfel vorbind, văzul a avut un rol primar în receptarea și organizarea experienței subiectului cunoscător, îndrumându-l spre o staticitate în raport cu obiectul cunoașterii. Gânditorul devine spectator dezinteresat, care doar contemplă realitatea, adică se lasă afectat de o stare de lucruri sau alta. Necesitatea scoaterii subiectului din această staticitate rezidă din decizia angajării sociale a filosofului. Filosofia actuală pierde tot mai mult teren, fiind izgonită în mediile academice din mai toate sferele sociale. Tendința curentă a filosofilor din lumea întreagă este de a-și asuma responsabilitatea față de umanitatea per ansamblu, față de societate, față de membri concreți ai ei, față de cei apropiați, față de sine sau față de filosofia însăși. Pentru a-și lărgi sălașul de abitare, ei au nevoie să-și regândească statutul ontologic, epistemologic și cel social. De aceea, propunem o revizuire

fenomenologică a modelului ocular de investigare teoretico-filosofică, în vederea realizării saltului ontologic al gânditorului contemporan spre o subiectivare activă.

În cadrul *evoluției metafizicii tradiționale sub imperativul categoriei vizibilului*, am făcut o incursiune în istoria gândirii filosofice, concentrându-ne atenția asupra principalelor sisteme metafizice ce au categorisit vederea ca simț prioritar de dobândire și sistematizare a informațiilor, având în vizor calitățile acesteia. În atare scop, ne-am orientat spre filosofia lui Aristotel [2], Berkeley [3], Descartes [4], Husserl [5], [6] și Heidegger [7]. Trăsăturile vederii le-am tratat corespunzător, referindu-ne la cele trei performanțe vizuale tematizate de către Hans Jonas în lucrarea *Noblețea vederii: simultaneitatea imaginii, neutralizarea dinamică și distanța spațială* [10]. Totodată, am comparat vederea cu celelalte simțuri, scoțând în evidență determinațiile și funcționalitatea auzului, pipăitului, gustului și mirosului. Datorită deosebirii dintre obiectele proprii fiecărui simț în parte, am putut ajunge la conceptul unei sensibilități comune, ce ne-a facilitat înțelegerea modului în care se fundează cunoașterea umană. Am orientat cercetările întru determinarea unui model alternativ de examinare a realității, plecând de la distincția fundamentală efectuată de Heidegger [7] între privirea neangajată, pe care am atribuit-o manierei de interogație proprii metafizicii tradiționale, și privirea ambientală, pusă pe seama felului de tratare fenomenologic, orientat înspre resemnificarea și reabilitarea înțelesului conceptelor lumii vieții, trăirii și experienței. De la Husserl [6] am preluat funcționalitatea și aplicabilitatea plimbării metodice a privirii fenomenologice pe care am folosit-o întru sistematizarea și explicitarea posibilității de transformare a vizibilului sensibil. Pentru a ajunge la conceptul scrutării fenomenologice, mai întâi am analizat modul în care își dobândește și își constituie intelectul obiectele gândirii, apelând la cercetările aristotelice cu privire la facultățile sufletului. În lucrarea *Despre suflet* [2], am găsit argumente pentru a susține analogia dintre simțul vederii și intelect, pe care le-am descris pe larg, caracterizând facultățile sensibilității și gândirii, în baza criteriului continuității dintre sensibile și inteligibile.

Mai departe am clarificat conceptul subiectivității pasive ca precondiție esențială pentru regândirea modului în care se prezintă gânditorul în lume. În acest sens, am întrebuițat metoda destrucției

heideggeriene ca parte componentă a metodei fenomenologice, în general, întru reconducerea privirii fenomenologice dinspre conceptul de subiectivare pasivă spre cel al unei subiectivări active.

Conceptul subiectivității pasive l-am fondat pe teoria aristotelică a receptivității sensibilității și intelectului, dar și pe comprehensiunea husserliană a lumii ca sol al donației prealabile pasive, afectivității și receptivității gânditorului ca strat de bază al activității sale. Problemei subiectivării de sine a filosofului i-am găsit temeiul în analiza statutului ontologic al acestuia, pornind de la întrebarea cu privire la localizarea și acțiunea gânditorului în timpul gândirii, pe care o enunță Hannah Arendt în lucrarea *Viața minții* [1]. Pentru examinarea sensului subiectivității active ca acțiune transformatoare asupra lumii, am preluat firul director al tentativei de întemeiere a unei propedeutici filosofice a lui Lyotard [13] prin restabilirea contactului dintre filosofie și acțiune. Totodată, am amintit despre eforturile marxiste de reabilitare a activității practice, în pofida privilegierii celei teoretice pe tot parcursul istoriei filosofiei. Și nu în cele din urmă, am introdus ideea necesității unei responsabilizări a filosofului față de lumea înconjurătoare, ca subiect prins în treburi obștești, prin prisma criticii extinderii formalizării în toate domeniile vieții sociale de către James Mensch [14] și schemei distinctive a celor patru tipuri de culpabilități descrise de Karl Jaspers [8].

Referințe:

1. ARENDT, H. *The life of the mind*. New York: Harcourt, 1981.
2. ARISTOTEL. *Despre suflet*. București: Humanitas, 2005.
3. BERKELEY, G. *Teoria vederii*. București: IRI, 2006.
4. DESCARTES, R. *Meditații metafizice*. București: Crater, 1997.
5. HUSSERL, E. *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filosofie fenomenologică*. București: Humanitas, 2011.
6. HUSSERL, E. *Experiență și judecată*. București: Humanitas, 2012.
7. HEIDEGGER, M. *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2003.
8. JASPERS, K. *The question of German guilt*. New York: Fordham University Press, 2000.
9. JAY, M. *Downcast eyes. The denigration of vision in twentieth-century french thought*. California: University of California Press, 1994.
10. JONAS, H. *The phenomenon of life*. Evanston: Northwestern University Press, 1966.
11. KAVANAGH D. Ocularcentrism and its others: A framework for meta-theoretical analysis. In: *Organization Studies*, 25, 3 (2004), p. 445-464.

12. LEVIN, D-M. *Sites of vision. The discursive construction of sight in the history of philosophy*. London: The MIT Press, 1997.
13. LYOTARD, J-F. *De ce să filosofăm?* Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2013.
14. UČNÍK, L. *The phenomenological critique of mathematisation and the question of responsibility*. New York: Springer, 2015.

*Recomandat
Alexandru LUPUȘOR, lector*